

Гуменюк Аліна Сергіївна

фахівець науково-дослідної частини, аспірант кафедри кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету «Одеська юридична академія»

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ НЕГЛАСНИХ ЗАХОДІВ РОЗСЛІДУВАННЯ У ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Цілісне дослідження будь-якого правового явища неможливе без проведення паралелей із суміжними категоріями, які застосовуються, зокрема, у різних правових системах та функціонують в умовах правового, економічного та соціального розвитку різних країн. Проведення порівняльної характеристики схожих за своєю сутністю понять та інститутів допомагає виявити як позитивні, так і негативні їх ознаки, перейняти кращі практики та знайти можливе вирішення існуючих у національній правовій системі проблем.

Застосування негласних заходів, як один із методів, що використовується під час розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, поширений не тільки у кримінальному процесі України, що робить можливим і, з урахуванням необхідності постійного оновлення, розвитку та удосконалення норм, що, потенційно, можуть значно обмежувати права людини, необхідним з'ясування сутності та особливостей використання таких заходів в окремих зарубіжних країнах.

Так, подібний інститут можна відшукати, наприклад, у кримінальному процесуальному законодавстві Грузії. До таємних слідчих дій за кримінальним процесуальним законом цієї держави належать: приховане прослуховування і запис телефонних переговорів; зняття й фіксація інформації з каналу зв'язку, з комп'ютерної системи та інсталяція в комп'ютерну систему з вказаною метою відповідного програмного забезпечення; контроль поштових відправлень і телеграфних повідомлень; приховані відео– та аудіозапис, кіно– і фотозйомка; електронне спостереження за допомогою технічних засобів, використання яких не завдає шкоди життю, здоров'ю людей та навколишньому середовищу [1].

Досить цікавим є функціонування реєстру таємних слідчих дій, який ведеться Верховним Судом Грузії. У реєстрі відображається статистична інформація, пов'язана із застосуванням таємних слідчих дій, зокрема: інформація про клопотання з приводу проведення таємних слідчих дій, що надійшли в суди, і прийняті щодо них рішення суду, а також інформація про знищення матеріалів, здобутих в результаті проведення негласних заходів,

що не стосувалися злочинної діяльності, але містили інформацію про особисте життя певних осіб [2, с. 221].

Сприйняття ідеї запровадження подібного реєстру кримінальним процесуальним законодавством України є перспективним з точки зору підвищення рівня дотримання прав людини, швидкості проведення досудового розслідування та судового провадження. У той же час, доцільним є обмеження доступу до такого реєстру строго визначеним колом осіб, оскільки його «надмірна» відкритість, з огляду на правову природу негласних заходів, необхідність збереження в таємниці інформації про методи та факт проведення таких процесуальних дій, може перешкодити досягненню цілей, що ставляться перед такими заходами, згубно вплинути на можливість встановлення істини у кримінальному провадженні.

Говорячи про досвід проведення діяльності з розслідування та розкриття кримінальних правопорушень у США, варто зауважити, що в американському судочинстві відсутній етап досудового розслідування, а все досудове провадження здійснюється поліцією шляхом застосування всіх наявних у її розпорядженні розвідувальних й криміналістичних засобів, що частіше за все регламентуються відомчими нормативно-правовими актами або прецедентами [3, с. 207].

У контексті широких повноважень поліції на стадії досудового провадження, варто зауважити, що право надавати дозвіл на проведення негласних заходів віднесено до компетенції керівника підрозділу поліції, що уповноважений координувати діяльність підпорядкованих йому поліцейських, які застосовують негласні засоби отримання доказів під час попереднього розслідування, а отримання дозволу суду на проведення відповідних заходів, за загальним правилом, не вимагається. Разом з тим, у випадку виникнення необхідності проведення процесуальних дій, що можуть тимчасово обмежувати конституційні права особи, отримання дозволу суду є обов'язковим [2, с. 206].

Кримінальне процесуальне законодавство Сполученого Королівства також наділяє органи поліції широкими повноваженнями у сфері розслідування та розкриття кримінальних правопорушень. Разом з тим, варто зауважити, що норми законодавства, які регламентують порядок здійснення поліцейського розслідування у цій державі, не знають такого розмежування, як слідчі дії та негласні слідчі дії, що зумовлює й відсутність окремих правил використання результатів негласних заходів у подальшому доказуванні. В той же час, можна виокремити слідчі дії, що, фактично, є аналогом негласних заходів, та застосовуються під час розслідування

кримінальних правопорушень: огляд та виїмка кореспонденції; контроль телекомунікацій, усних розмов, тобто зняття інформації з телефону, електронної пошти, комп'ютера; візуальне спостереження; використання конфіденційного співробітництва [4, с. 149].

Не дивлячи на наділення органів поліції США та Сполученого Королівства на перший погляд аж занадто широкими повноваженнями у сфері проведення негласних заходів, варто відмітити і те, що їх компетенція врівноважується можливістю визнання отриманих доказів недопустимими у разі, зокрема, порушення належної правової процедури їх отримання. Крім того, у кримінальному процесі цих країн застосовується доктрина плодів отруєного дерева, за якої недопустимими визнаються не лише докази, безпосередньо отримані з порушенням норм законодавства, а й усі наступні факти та відомості, що встановлені на основі таких доказів.

Що стосується досвіду функціонування інституту негласних заходів у Федеративній Республіці Німеччина, варто зауважити, що кримінальний процесуальний закон держави не передбачає окремого розділу, який би присвячувався негласним методам отримання інформації [5, с. 151]. Разом з тим, допускається проведення різних за своїм змістом слідчих дій, серед яких, зокрема, можна виділити й заходи, що передбачають використання негласних засобів під час їх проведення. До таких заходів належать, наприклад, виїмка поштово-телеграфних відправлень та контроль телекомунікацій [6, с. 98]. Крім того, у кримінальному процесуальному законі цієї держави закріплено наступні положення: без відома особи, якщо це неможливо або дуже складно зробити в інший спосіб, можуть проводитися заходи з фотографування й відеозапису; з метою дослідження обставин провадження чи встановлення місця перебування підозрюваної у вчиненні тяжкого правопорушення особи можуть використовуватися інші спеціальні технічні засоби спостереження; під час розслідування категорій правопорушень, що мають підвищений ступінь суспільної небезпеки, за допомогою технічних засобів можуть проводитися прослуховування і запис не проголошених публічно чи сказаних у житловому приміщенні слів підозрюваного (обвинуваченого) [7, с. 206].

Не дивлячи на зовнішню схожість негласних заходів, що застосовуються у Федеративній Республіці Німеччина, та негласних процесуальних дій, що передбачені КПК України, суттєві відмінності можна виявити у процедурі їх проведення та перевірки отриманих результатів.

Так, хоча прийняття рішення про проведення негласних заходів у Федеративній Республіці Німеччина віднесено до компетенції суду, проте

такий суб'єкт не лише санкціонує здійснення відповідних процесуальних дій, тобто виконує функцію попереднього судового контролю, а й має право після закінчення проведення негласного заходу бути сповіщеним про його результати [2, с. 208]. Таким чином, суд, що надав дозвіл на застосування таємних методів розслідування, наділений компетенцією у сфері наступного судового контролю, що, безумовно, є позитивним у контексті забезпечення дотримання прав людини під час застосування негласних засобів розслідування та може бути перейнято й національним кримінальним процесуальним законодавством.

Дослідження нормативної основи та досвіду функціонування інституту негласних заходів у зарубіжних країнах задля виокремлення спільностей й відмінностей, з'ясування перспектив застосування окремих практик в національному кримінальному процесі є одним із можливих інструментів заповнення існуючих нормативних прогалів й вирішення наявних проблем. Так, поряд зі сприйняттям пропозицій теоретиків, дослідження особливостей функціонування, застосування та розвитку норм кримінального процесуального законодавства окремої держави вигідно вирізняється тим, що положення, які, потенційно, можуть бути запозичені, уже перевірені практикою, а національний законодавець має можливість врахувати як позитивний, так і негативний досвід використання певної норми й, з урахуванням цього, сформулювати такий механізм її застосування, що б найбільш ефективно забезпечував реалізацію функцій кримінальної процесуальної діяльності й забезпечував найбільш ефективно виконання завдань кримінального провадження.

Список використаних джерел

1. Кримінально-процесуальний кодекс: Закон Грузії № 1772-Іс від 09.10.2009 р. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/text/329044> (дата звернення: 09.11.2022).
2. Коваль А. А. Забезпечення прав людини при провадженні негласних слідчих (розшукових) дій: монографія. Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 264 с.
3. Тагієв С. Р. Досвід системи негласного розслідування у кримінальному судочинстві Сполучених Штатів Америки. *Університетські наукові записки*. 2015. № 2 (54). С. 204-211.
4. Ligeti K. *Toward a Prosecutor for the European Union*. Vol. 1: A Comparative Analysis. Oxford and Portland, Oregon: Beck / Hart, 2013. P. 149.

5. Лук'янчиков Є. Д., Лук'янчиков Б. Є. Формування інституту негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2019. Вип. 1 (85). С. 147-155.

6. Тагієв С. Р. Зарубіжний досвід проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2015. № 13. Том 2. С. 98-101.

7. Столітній А., Нестеренко С. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні: сутність, завдання, суб'єкти проведення. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4 (16). С. 204-213.

Науковий керівник: канд.юрид.наук, доцент Волошина В. К